

Pastoralno djelovanje u diktaturi relativizma

Maslov, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:428829>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU**

**PASTORALNO DJELOVANJE U DIKTATURI
RELATIVIZMA**

Diplomski rad

Mentor:
doc. dr. sc. Stanislav Šota

Student:
Marija Maslov

Đakovo, 2022.

Sadržaj

SAŽETAK.....	3
SUMMARY	4
UVOD.....	5
1. RELATIVIZAM I DIKTATURA RELATIVIZMA: POJAM, ZNAČENJE I KONTEKST	6
1.1. Relativizam.....	6
1.2. Diktatura relativizma.....	8
2. MORALNA NAČELA I BITNE VREDNOTE.....	11
2.1. Moralna načela i relativizam	11
2.2. Vrednote s kojima se ne trguje.....	14
2.2.1. Život	15
2.2.2. Obitelj.....	16
2.2.3. Odgoj.....	18
3. VREDNOTE U HRVATSKOJ PREMA SOCIO-RELIGIJSKIM ISTRAŽIVANJIMA OD 1999. DO 2018.	20
3.1. Brak i obitelj	21
3.2. Vjera i Crkva	23
3.3. Životne stvarnosti, povjerenje, molitva	26
4. SUVREMENI IZAZOVI I PASTORALNO OBRAĆENJE U OKOLNOSTIMA DIKTATURE RELATIVIZMA	29
4.1. Suvremeni izazovi u pastoralnom djelovanju	29
4.2. Dimenzije pastoralnog obraćenja	32
ZAKLJUČAK	35
LITERATURA.....	37

SAŽETAK

Relativizam je postao dominantno egzistencijalno ocrtavanje ili paradigma suvremenih demokratskih i pluralističkih društava, koji tiho sustavno dokida moralna načela i kršćanske vrednote i uspijeva se nametnuti kao jedini mjerodavni način razmišljanja i življenja u suvremenom društvenom kontekstu. Rastući trend udaljavanja vjernika od Crkve i prakticiranja religioznosti u privatnosti, bez cjelovitog prihvaćanja nauka Crkve i bez dodira sa župnom zajednicom, zahtijeva iznalaženje novih načina evangelizacije, novih metoda pastoralnog djelovanja te primjenu kreativnih instrumenata za nužnu pastoralnu preobrazbu.

U radu će, nakon definiranja osnovnih pojmova biti analizirana temeljna moralna načela i bitne kršćanske vrednote utemeljene na naravnom i božanskom zakonu. Osnovne ljudske i kršćanske vrednote u Hrvatskoj nadalje će se istražiti i analizirati prema socio-religijskim istraživanjima od 1999. do 2018. godine, odnosno u tri vala istraživanja u kojima je Hrvatska participirala, s naglaskom na brak, obitelj, djecu, te religioznost i crkvenost.

U posljednjem dijelu pristupit će se analizi suvremenih izazova u pastoralnom djelovanju s kojima se crkva današnjice suočava, kao i dimenzijama pastoralnog obraćenja župne zajednice, odnosno, sadržajima i područjima pastoralnog rada u kojima je nužna pastoralna reforma.

Ključne riječi: relativizam, diktatura relativizma, moralna načela i vrednote, nova evangelizacija, pastoralno obraćenje

SUMMARY: *Pastoral Work in The Dictatorship of Relativism*

Relativism has become the dominant existentialist delineation or paradigm of contemporary democratic and pluralistic societies. It silently and systematically eliminates moral principles and Christian values and manages to assert itself as the only applicable way of thinking and living in the contemporary societal context. The rising trend of distancing believers from the Church and practicing religiousness in private, without complete acceptance of Church doctrine and without contact with the parish community, requires finding new ways of evangelization, new methods of pastoral work, and application of creative instruments for necessary pastoral transformation.

This paper will, after defining basic terms, analyze fundamental moral principles and essential Christian values based on natural and divine laws. Fundamental human and Christian values in Croatia will be researched and analyzed according to socio-religious studies from 1999 to 2018, i.e., in three waves of research in which Croatia participated, with an emphasis on marriage, family, children, religiousness, and ecclesiality.

The final section will analyze contemporary challenges in pastoral work that today's Church is facing, as well as dimensions of pastoral conversion of the parish community, i.e., contents and areas of pastoral work where pastoral reform is necessary.

Keywords: relativism, dictatorship of relativism, moral principles and values, new evangelization, pastoral conversion

UVOD

U svojoj dugoj povijesti, Crkva se susretala s brojnim nedaćama i izazovima, ali danas, više no ikada, brojne ideologije, sustavi, shvaćanja, filozofije nastoje dokinuti moralna načela i temeljne kršćanske vrijednosti i u potpunosti odstraniti Boga iz javnog života, vjeru proglasiti fundamentalističkom, a vjernike netolerantnima.

Pod okriljem sveprisutne sekularizacije, globalizacije i tehnološkog napretka, Bog je postao suvišan, a jedino mjerilo života jest čovjek i zadovoljavanje njegovih želja i potreba. Dublji je to problem od pukog subjektivizma, jer se radi o sustavu koji ne samo da Boga ignorira, nego sve relativizira. Za relativizam ne postoje norme niti načela, niti apsolutne vrijednosti, nego je sve relativno, i dobro i zlo ovisi o subjektu i njegovom trenutačnom raspoloženju. Budući da je pod okriljem demokracije i liberalizma, relativizam predstavljen kao jedini stav prihvatljiv suvremenom svijetu i čovjeku, i sve drugo je neprihvatljivo, relativizam je postao novi totalitarizam.

U prvom poglavlju rada bit će analizirani pojmovi relativizma i diktature relativizma, a u drugom naglasak će biti stavljen na temeljna moralna načela i ljudske i kršćanske vrednote. Osobito će se posvetiti pozornost obitelji, braku i odgoju djece kao vrednotama koja proizlaze iz naravnog i božanskog zakona.

Utjecaj relativizma na stavove o vrednotama bit će obrađeni u trećem dijelu gdje će biti analizirani i predstavljeni rezultati međunarodnih socio-religijskih istraživanja koja se od 1999. provode i u Hrvatskoj, a najviše riječi bit će o temeljnim vrednotama kao što su brak, obitelj i djeca te o vjeri i Crkvi, odnosno religioznosti i crkvenosti.

U posljednjem, četvrtom dijelu bit će definirani i analizirani suvremeni problemi i izazovi u pastoralnom djelovanju u okolnostima diktature relativizma te će se navesti područja pastoralnog djelovanja, odnosno, dimenzije nužnog pastoralnog obraćenja župne zajednice.

1. RELATIVIZAM I DIKTATURA RELATIVIZMA: POJAM, ZNAČENJE I KONTEKST

Iako su pojmovi relativizam i diktatura općepoznati u širem društvenom, povijesnom, filozofskom, sociološkom, teološkom i drugom shvaćanju, papa Benedikt XVI. (tada kardinal Joseph Ratzinger) identificirao je problem suvremenog čovjeka "koji ne priznaje ništa konačno i koji ostavlja kao posljednje mjerilo samo vlastito ja i svoje prohtjeve." Dominirajući relativizam, koji se predstavlja kao "jedini stav dorastao suvremenom dobu" prerastao je u ostvarivanje svojevrsne "diktature relativizma,"¹ istaknuo je tadašnji Dekan kardinalskog zbora, kardinal Joseph Ratzinger, u homiliji na misi za izbor rimskog prvosvećenika, 18. travnja 2005. godine,² potaknuvši tako nova promišljanja, osobito u pogledu pastoralnog djelovanja u takvim okolnostima.

Stoga je, za razumijevanje govora o uzrocima, posljedicama i djelovanju kršćana u diktaturi relativizma, potrebno najprije analizirati navedne pojmove.

1.1. Relativizam

Prema Rječniku filozofskih pojmova³ relativizam (od lat. *relative*) označava filozofsko shvaćanje u kojemu ništa ne vrijedi apsolutno i nužno, nego tek u odnosu prema nečemu drugome. Relativizam ne priznaje nikakve apsolutne principe, bez obzira o kojem se području radi, niti postoji mogućnost da se spoznajom dođe do apsolutne istine.

Filozofijski rječnik⁴ navodi relativizam kao učenje po kojem ne postoji nikakva apsolutno važeća spoznaja (neovisno od spoznavajućeg subjekta), a spoznati se mogu samo odnošenje i odnosi među stvarima, no ne i one same.

Rječnik stranih riječi⁵ relativizam definira kao idealističko učenje prema kojemu je apsolutna istina nedostižna, a objektivna spoznaja ograničena i uvjetovana nizom čimbenika. Ono što je relativno zapravo nema vrijednost samo po sebi, nego samo u

¹ BENEDIKT XVI. (kardinal Joseph Ratzinger), Homilija na misi za izbor rimskoga prvosvećenika, 18. travnja 2005.

² Prijevod homilije na hrvatski jezik dostupna je na internetskoj stranici Informativne katoličke agencije IKA/Dokumenti/Trenutak velike odgovornosti): <https://ika.hkm.hr/novosti/trenutak-velike-odgovornosti/>

³ Usp. RJEČNIK FILOZOFSKIH POJMOVA, Filozofija.org: <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#R>

⁴ Usp. FILOZOFIJSKI RJEČNIK, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1989., str. 286.

⁵ Usp. V. ANIĆ, I. GOLDSTEIN, *Rječnik stranih riječi*, Novi liber, Zagreb, 2000., str. 1107.

odnosu prema nečemu drugom,⁶ nije zasnovano u sebi samome, nego je uvjetovan odnosom prema drugim pojmovima i u oprečnosti je s apsolutnim i bezuvjetnim.

Kuby navodi definiciju relativizma kao "svjetonazor prema kojemu je svaka spoznaja samo relativno (uvjetovana stanovištem spoznavanja) ispravna, ali nikada nije istinita u općevrijednom smislu."⁷

Nadalje, brojni izvori navode i različite oblike relativizma,⁸ od kojih valja posebno istaknuti moralni i etički relativizam⁹ koji niječu postojanje općih i apsolutno važećih ćudorednih vrijednosti i normi,¹⁰ niječu postojanje općeobveznih moralnih kriterija za moralne postupke¹¹ i sve se, pa i dobro i zlo, promatra kao relativno.

Etički relativizam je danas najrašireniji etički stav koji se može definirati i kao "kriza vrijednosti," jer sve relativizira istovremeno potičući razvoj svih ponašanja koja ćovjeku koriste, ogranićavajući se jedino onim što je legalno dopušteno građanskim zakonima. Moralni zakoni pri tome su samo deskriptivni (ne i normativni), a moralne vrijednosti podređene su težnji za uspjehom i blagostanjem.¹²

Na etički relativizam i moderni totalitarizam upozoravao je i papa Ivan Pavao II. Tako je još 1991. godine u enciklici *Centesimus anus*¹³ ukazao na sklonost shvaćanja relativizma¹⁴ kao stava koji najbolje odgovora demokraciji kao suvremenom politićkom sustavu, ali i da se demokracija bez načela "lako pretvara u otvoreni ili skriveni totalitarizam."

⁶ Usp. V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi liber, Zagreb, 1994., str. 889.

⁷ G. KUBY, *Nova ideologija seksualnosti*, Verbum, Split, 2010, str. 13.

⁸ Relativizam se može odnositi na gotova sva područja no u filozofskim tekstovima osobito se navode: spoznajni, moralni, etićki, znanstveni, politićki, pravni, estetski i dr. relativizam pa sve do radikalnog relativizma koji, preko skepticizma, vodi do ukidanja pojma istine. Usp. RJEĆNIK FILOZOFSKIH POJMOVA, Filozofija.org: <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#R>

⁹ Usp. N. Levy, *Moralni relativizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004., str. 19. - 23.

¹⁰ Usp. FILOZOFIJSKI RJEĆNIK, Isto, str. 287.

¹¹ Usp. V. ANIĆ, I. GOLDSTEIN, *Rječnik stranih rijeći*, Isto, str. 1107.

¹² Usp. L. TOMAŠEVIĆ, Demokracija i etićki relativizam, u: *Filozofska istraživanja*, 24, br. 1 (2004), str. 73.

¹³ Usp. IVAN PAVAO II., *Centesimus anus*. Enciklika, Dokumenti 46, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

¹⁴ Papa ovdje konkretno navodi agnosticizam i skeptićki relativizam u filozofiji, koji su tada bili dominirajući stavovi, no od enciklike je prošlo više od 30 godina, pa se, sukladno novim crkvenim dokumentima, u širem smislu može govoriti o relativizmu općenito.

1.2. Diktatura relativizma

Iako je relativizam u najvećoj mjeri tekovina grčke filozofske povijesti, Protagorina misao "*Čovjek je mjera svih stvari*", prožeta dubokim individualizmom, ukorijenila se tijekom vremena i djelovanja brojnih filozofa i u ovo, suvremeno doba s težnjom odbacivanja postojanja objektivnih, apsolutnih vrednota i moralnih načela.

Globalizacija i rastući tehnološki napredak omogućio je čovjeku ostvarenje na materijalnom području, a sekularizacija i liberalizacija društva potaknuli su relativiziranje apsolutno svega i prijanjanje uz način života u kojemu "ne postoji ništa čvrsto i trajno, nego je sve relativno s obzirom na vrijeme, mjesta i okolnosti."¹⁵

Takav princip svodi život na puki aktivizam, egzistenciju koja traži smisao u konkretnom opredjeljenju vođenom osjećajem i iskustvom te čovjek počinje djelovati isključivo iz koristi i osobnog interesa.¹⁶

De Mattei je takav sustav djelovanja i života sažeo u konstataciju: "Ako ne postoje apsolutne vrednote i objektivna prava, ljudski se život svodi na grozničavu potragu za užiticima te na egoistično zadovoljavanje instikata i subjektivnih "potreba", prozvanih nova "prava".¹⁷

Ostvarivanje samo vlastitog ja i vlastitih želja, koje ujedno predstavljaju jedino mjerilo i gdje čovjek "apsolutizira sama sebe i smije sve"¹⁸ jer živi u vremenu u kojemu ništa nije konačno i u kojemu je relativizam općeprihvaćen svjetonazor - Benedikt XVI. naziva "diktaturom relativizma." Navodeći brojna ideološka strujanja koja su predstavljala izazov za kršćane (liberalizam, individualizam, marksizam, ateizam i dr.) tijekom prošloga stoljeća, osobito naglašava da je najveći izazov upravo relativizam jer se prestavlja kao "jedini stav dorastao suvremenom dobu", a istovremeno se kršćanska vjera smatra fundamentalističkom.¹⁹

No, relativizam kao izazov suvremenoj Crkvi detektiran je puno ranije. Tako Ivan Pavao II. u enciklici *Evangelium vitae*²⁰ snažno odbacuje (etički) relativizam i mišljenja da upravo relativizam predstavlja uvjet demokracije. Stavovi prema kojima

¹⁵ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma. Mali vodič kroz novi totalitarizam*, Verbum, Split, 2010., str. 5.

¹⁶ Usp. L. TOMAŠEVIĆ, Demokracija i etički relativizam, u: *Filozofska istraživanja*, 24, br. 1 (2004), str. 73.

¹⁷ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 5.

¹⁸ BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena*, Verbum, Split, 2010., str. 71.

¹⁹ BENEDIKT XVI. (kardinal Joseph Ratzinger), Homilija na misi za izbor rimskoga prvosvećenika, 18. travnja 2005.

²⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Dokumenti 70, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995. (dalje u tekstu: EV)

politička većina određuje istinu, neovisno o moralnim uvjerenjima svakog građanina te da je relativizam jamac tolerancije, a poštivanje moralnih propisa iskaz netolerancije,²¹ su neprihvatljivi.

I Benedikt XVI. ističe kršćansku toleranciju,²² sljedući Krista koji prihvaća sve ljude i koji poziva na ljubav prema drugima dajući zapovijed "*Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga*" (Mt 22,39). S druge strane, kršćani se danas susreću s netolerancijom i zahtjevima da se kršćanska vjera ne smije vidljivo izražavati te je javno ispovijedanje vlastite vjere često izvrgnuto poruzi, a kršćanin označen kao fundamentalist i fanatik.²³ Nadalje, suvremeno društvo smatra se tolerantnim i inzistira na toleranciji koja označava "odnos koji u potpunosti prihvaća drugoga, drugačije običaje, druge narode, uvjerenja i mišljenja",²⁴ a ista se ujedno ne primjenjuju na kršćansko ispovijedanje vjere i pridržavanje vjerskih načela i vrednota.

Današnja vremena neumoljivo podsjećaju na periode progonstva u kojima je, u Rimskom Carstvu, pod djelovanjem apsolutnog relativizma, svaki oblik iskazivanja vjere ili kulta bio dozvoljen i prihvaćen, osim kršćanskog, te je samo ispovijedanje kršćanstva bilo zabranjeno i kažnjavano.²⁵ Iako danas nije zabranjeno niti kažnjavano, kršćanstvo i javno svjedočanstvo kršćanske vjere biva izloženo ne samo kritici, nego i poruzi. Štoviše, suvremeni relativizam čak i na kulturnom području nastoji prikazati kršćanstvo kao nazadno i neprihvatljivo, ali koje oni, moderni ljudi, nastoje tolerirati.²⁶

²¹ Stav o tome da su kršćani "netolerantni" posebice je istaknuto u Voltaireovoj "*Raspravi o toleranciji*" iz 1756. godine, u kojoj ovaj francuski književnik i filozof proglašava kršćane fanaticima i, iako se deklarativno zalaže za toleranciju prema svim kultovima, za kršćane tolerancije nema jer su, prema njemu, sami netolerantni. Ovdje je tolerancija uzdignuta na razinu ideološke dogme, a čvrsta vjera prozvana fanatizmom. Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, 2010., str. 11. - 12.

²² BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena*, Verbum, Split, 2010., str. 72.

²³ Ovakav stav prema kršćanima koji imaju jasne stavove i naglas ih iskazuju osobito je vidljiv kada se o temama poput stava o pobačaju, umjetnoj oplodnji i dr. govori na javnoj televiziji ili društvenim mrežama. Nerijetko se stavovi kršćana proglašavaju nazadnima i zaostalima, a na društvenim mrežama i znatno pogrdnijim nazivima.

²⁴ Usp. V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskog jezika*, Isto, str. 1071.

²⁵ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 9. - 10.

²⁶ Ovakva izokrenuta slika temeljnih ljudskih i kršćanskih vrednota zorno je vidljiva na primjeru nedavno otvorene Međunarodne izložbe plakata "Students for Tolerance" u Zagrebu, u okviru koje se nalazio i plakat koji prikazuje obitelj koja zajednički objeduje pod okriljem križa, a pod naslovom "Disgusting, but I tolerate it." Iako na prvu plakat bezočno obezvrjeđuje kršćansku obitelj, smatrajući "odvratnim" zajedničku obiteljsku molitvu kod objeda, ali koju se kao takvu "tolerira", poruka koju šalje je još više uznemirujuća. Naime, na istome plakatu se navodi: "Svake nedjelje veteran, konzervativac, liberal, gay i ateist sjede za stolom i toleriraju jedno drugoga." Budući da se radi o izložbi studenata četiriju europskih sveučilišta koja načelno želi pridonijeti toleranciji i uključenosti, ali se pri tome prvenstveno promovira i propagira rodna i LGBT ideologija, zapravo je riječ o relativiziranju moralnih uvjerenja i vrednota kršćana. Kršćani su, sljedeći Krista, pozvani prihvaćati sve ljude, ali "nova tolerancija" nikako ne može ići na uštrb temeljnih kršćanskih moralnih normi i vrednota. Iako je sporni plakat, nakon brojnih pritužbi, povučen u Zagrebu, izložba se prikazuje diljem Europe i financirana je i od strane institucija RH. No, to nije izoliran slučaj. Sve češće se financiraju i promoviraju izložbe u kojima se može vidjeti prikazano

Benedikt XVI. ističe da relativizam vodi netolerantnom zahtjevu koja "tvrđi da ima opću valjanost jer je razumna, odnosno jer je sama po sebi razum koji zna sve i koji stoga treba biti mjerodavan za sve".²⁷ Stavovi i mišljenja kršćana prikazuju se kao krivi, a stavovi i mišljenja poklonika relativizma prikazuju se kao jedini razumni pa time i jedini primjenjivi. Stoga se radi o pritisku koji tako postaje totalitarizam unatoč demokraciji kao prevladavajućem obliku vladavine. Ranije spomenuti način odlučivanja u demokraciji, odnosno odlučivanje većine, lako se može instrumentalizirati u svrhe moći²⁸ ako nije vođena objektivnom istinom i apsolutnim vrednotama o čemu će biti riječ u sljedećem poglavlju.

ruganje vjeri i izvrtnje kršćanskih simbola (pa i Presvetog oltarskog sakramenta), kao što je prikazano na izložbi pod nazivom "Otkazano/Cancelled" koja propituje transhumanizam, ali i u brojnim drugim izložbama i publikacijama.

O izložbama više na stranicama: <https://vizkultura.hr/vizualno-predstavljanje-tolerancije/>; <https://www.culturenet.hr/hr/students-for-tolerance/184708>; https://www.lk2.org/lk2-msu-cancelled?fbclid=IwAR2CbhBSLLTYpbMLqUlcNNjgpCqtLgMNLhoLZ_LQX9D0M56h30zI-nbsWLS (stranice konzultirane 11. rujna 2022.)

²⁷ Usp. BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta*. Isto, str. 71.

²⁸ Usp. CA 46

2. MORALNA NAČELA I BITNE VREDNOTE

Relativizam je, prema Benediktu XVI. dominantna filozofija suvremenih demokratskih i pluralističkih društava koji nastoji moralna načela i kršćanske vrednote dokinuti (ili barem umanjiti) i nametnuti "sustav relativnih pozicija" koji uključuje sve putove i stavove kao parcijalno dobre.²⁹ Odgovornost je na kršćanima da, oslanjajući se na naravni i božanski zakon, ustrajno rade na ostvarenju pravednog društva u kojemu žive i djeluju, a koji se temelji na moralnim načelima i vrednotama.

2.1. Moralna načela i relativizam

Odabir načela i vrednota kojima će se pokloniti više pozornosti, te će biti obrađene u ovom poglavlju, naslanjaju se na misli Benedikta XVI. koji je govorio o temeljnim moralnim načelima u demokratskim društvima te o vrednotama kojima se ne trguje, a koje su važne kada je riječ o diktaturi relativizma. Benedikt XVI. kao temeljna moralna načela i ćudoredne vrednote u pluralističkom društvu navodi: 1. slobodu, pravo i dobro te 2. istinu i savjest.³⁰

Pojam slobode predstavlja jednu od najčešće korištenih i najčešće zlorabljenih riječi, sveopće neodređena, sloboda je predmet brojnih teoloških, filozofskih, političkih, društvenih i inih rasprava kako u povijesti tako i danas. Pitanje granica vlastite slobode i težnje suvremenog čovjeka za proširivanjem sloboda, doveli su do pravne konstatacije da se sloboda sastoji u tome da se može činiti sve, čak i na vlastitu štetu, uz ograničenje da ne nanosi štetu tuđoj slobodi,³¹ a ograničenja slobode mogu biti određene samo pozitivnim zakonom.

Ovdje je evidentna odgovornost zakonodavne vlasti i načina vladavine pojedine države, koja može donijeti i zakone koji su u suprotnosti s moralnim načelima i naravnim zakonom. Kroz povijest i danas, prisutni su različiti politički sustavi, a obinom na njihovu (ne)obvezujuću narav, Katekizam Katoličke Crkve izričito navodi: "Raznolikost političkih režima moralno je dopuštena, ako su oni u skladu sa zakonitim

²⁹ Usp. L. TOMAŠEVIĆ, *Demokracija i etički relativizam*, Isto, str. 76.

³⁰ J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Verbum, Split, 2009.

³¹ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, 74. - 75.

dobrom zajednica koje ih usvajaju," a nemoralni zakoni ili oni koji nisu u skladu s razumom, s naravnim zakonom, pa onda ni vječnim zakonom - ne obvezuju.³²

Benedikt XVI. naglašava da se sloboda ne odnosi samo na zadovoljenje potreba, nego sloboda zadržava svoje dostojanstvo samo ako ostane povezana sa svojim čudorednim temeljem i zadaćom. Sloboda je dar od Boga, prožeta sposobnošću prosudbe i izbora, ali ne samo izbora između dobra i zla, nego i sposobnost za ostvarivanje dobra i to poglavito ostvarivanje dobra za čitavu zajednicu.³³

Sloboda bi se mogla odrediti i kao volja usmjerena prema dobru, te u konačnici prema Bogu kao izvoru dobra³⁴ i prema onome u kojemu će dobro, u punini, eshatološki ispuniti. Papa Benedikt XVI. ističe: "Budući da čovjek uvijek ostaje slobodan i budući da je njegova sloboda krhka, na ovome se svijetu neće nikada moći uspostaviti trajno kraljevstvo dobra. Svaki onaj koji obećava bolji svijet koji će trajati zauvijek, daje lažno obećanje; on time niječe ljudsku slobodu. Stjecanje slobode, kojom se čovjek slobodno opredjeljuje za dobro, nešto je oko čega se čovjek mora uvijek iznova truditi."³⁵

Stoga, osobito zabrinjava suvremeni relativistički stav koji pojam dobra želi posve isključiti iz politike (zarad ostaviravanja vlastitih ciljeva moći), a posebice se želi isključiti naravno pravo koje se odbacuje kao metafizičko. Kao posljedice takvog shvaćanja ostaje tek načelo političkog djelovanja po volji većine i čisto političko pravo³⁶ (koje definira samo sebe i koje definira pravne akte), ističe Benedikt XVI. Država ima zadaću uređivati zajednički život ljudi, postavljati red i stvarati ravnotežu prava i sloboda i zaštititi prava svakog pojedinca,³⁷ no mora ostaviti prostora i za moralne slobode koje nadilaze svaki sustav.

³² "Režimi kojih je narav protivna naravnom zakonu, javnom redu i temeljnim pravima osoba, ne mogu ostvariti opće dobro naroda kojima su se nametnuli." Usp. KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Hrvatska biskupska konferencija, 1994., str. 481. (dalje u tekstu: KKC)

³³ J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Verbum, Split, 2009., str. 11. - 12.

³⁴ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 79.

³⁵ BENEDIKT XVI., *Spe Salvi*. Dokumenti 149, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 24 b)

³⁶ J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Isto, str. 28. - 31.

³⁷ Usp. KKC 1903-1904

Istina je ono što odgovara stvarnosti, što je u skladu sa stvarnošću,³⁸ a čovjek po svojoj naravi teži ka istini, dužan ju je tražiti, svjedočiti i u istini živjeti, a izvor svake istine je Bog.³⁹

Prvi dio gore navedene definicije odgovara svakodnevnom govoru temeljenom na grčkom, intelektualističkom poimanju prema kojemu je istina sama stvarnost koja je očita, jasna i neskrivena. No, ono što je kršćanima važnije doneseno je u drugom dijelu rečenice jer je za vjernike pojam istine temeljen na religioznom iskustvu u osobnog Boga, Krista koji je "Isus povijesti koji je živio, koji je umro i uskrsnuo: istina je u Isusu" (Ef 4,21). Kršćanski pojam istine je kompleksan jer je "ona istina evanđelja, objaviteljska Očeva riječ prisutna u Isusu Kristu... koju moramo primiti u vjeri da bi preobrazila naše živote... Istina za nas blista u Kristovoj osobi koji je u isto vrijeme posrednik i punina svekolike objave".⁴⁰ Krist je "Put i Istina i Život" (Iv 14,6) jer je utjelovljeni Sin Božji koji svojim djelovanjem i svojom rječju očituje Oca, a time uvodi vjernike u zajedništvo s Ocem.⁴¹ Stoga, istina za kršćanina predstavlja težnju i ostvarenje u susretu s osobnim Bogom.

No, ovakvo shvaćanje u suvremenoj demokraciji odbačeno je kao "odveć metafizičko" te se pojam istine želi posve istisnuti jer "ugrožava slobodu" navodi Benedikt XVI. i pojašnjava kako se takva praksa uvodi kako bi dosljednije proveo relativizam koji odgovara društvenom uređenju vođenom "načelom većine".⁴²

Relativizam zapravo nastoji pojam istine gurnuti u područje netolerancije i nedemokracije. Naime, umjesto istine i istinitosti, načelo političkog djelovanja demokratskog društva postaje ono što nadležno tijelo (koje je većina) odredi da je istina i pravo. Nadalje, papa ističe da država sama po sebi ne može biti izvor istine i morala, nego neizostavnu mjeru spoznaje i istine o dobrome mora preuzeti izvan sebe, iz razuma sazrelom u povijesnom obliku vjere,⁴³ jer "istina nije proizvod politike većine, nego istina prethodi politici, prosvjetljuje ju i omogućava ispravnu praksu."⁴⁴

³⁸ Usp. V. ANIĆ, *Rječnik hrvatskog jezika*, Isto, str. 289.

³⁹ Katekizam Katoličke Crkve na više mjesta i na više načina govori o Bogu kao izvoru istine. Ovdje izdvajamo: "Njegove riječi su istinite (usp. 2 Sam 7,28), On je sam Istina i njemu se može s punim pouzdanjem predati." Usp. KKC 215; 2465.- 2469.

⁴⁰ Usp. X. LEON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 338-345.

⁴¹ Usp. *Novi zavjet*, s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije, J. FUČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992., str. 308.

⁴² Usp. J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Isto, str. 25.

⁴³ Usp. Isto, str. 41. - 43.

⁴⁴ Usp. Isto, str. 26.

Stoga je posebice važna distinkcija Crkve od države. Papa ističe da Crkva ne smije sebe uzdići u državu niti se s državom stopiti, nego mora trajno i u svojim granicama svjedočiti moralnu istinu. Isto tako, država ne može odlučivati o pitanjima moralne istine niti apsolutne istine. Nametanje jednog svjetonazora (koji većina smatra ispravnim što uključuje dakle i moderne demokracije) je zapravo oduzimanje slobode vjerovanja i slobode savjesti.⁴⁵ A postoji samo jedna sveopća i apsolutna istina i jedan apsolutni moral koji dolazi od Boga i koji mora biti odnosna točka svih zakona i normi⁴⁶ i sva državna i crkvena vlast ograničena je božanskim i naravnim zakonom.⁴⁷

Pitanje savjesti prema Benediktu XVI. predstavlja središte rasprave o moralnosti u okolnostima relativizma. Savjest je "intuitivna sposobnost kojom prosuđujemo čin što je izvršen ili se ima izvršiti."⁴⁸ Za kršćanina savjest je "najskrovitija jezgra i svetište čovjekovo, gdje je on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovoj nutrini,"⁴⁹ ona je "norma naravno-čudorednih čina koja se može postići samo pomoću Božje objave riječi."⁵⁰

Pitanje savjesti, posebice moralne savjesti koja je "sud razuma kojim ljudska osoba prepoznaje moralnu kakvoću konkretnog čina,"⁵¹ relativisti svode na subjektivni doživljaj pojedinca, koji je potreban samo da opravdava osobna uvjerenja i djelovanja.⁵² Prema njima, svaki čovjek ima mogućnost odrediti odnosnu točku prema kojoj će se ravnati i djelovati, a moralni relativizam je jedini jamac tolerancije i poštovanja spram raznolikosti kultura.⁵³ Naime, postmoderni čovjek želi biti slobodan od svakog autoriteta te je osnovno mjerilo vlastiti ja kojemu je cilj vlastiti napredak pri čemu neminovno dolazi do gubitka sadržaja što vodi čistom formalizmu.⁵⁴

2.2. Relativizam i vrednote s kojima se ne trguje

"Govor o vrednotama s kojima se ne trguje je govor o apsolutnim i općim načelima" ističe R. de Mattei⁵⁵, a ta načela koja vrijede uvijek i svugdje i temelje se na

⁴⁵ Usp. Isto, str. 41. - 43.

⁴⁶ Usp. Isto

⁴⁷ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 14.

⁴⁸ X. LEON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, Isto, 1139.

⁴⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., br. 16 (u daljnjem tekstu: GS)

⁵⁰ Usp. *Teološki rječnik*, I. ZIRDUM (ur.), Forum bogoslova, Đakovo, 1992., str. 516.

⁵¹ Usp. KKC 1976

⁵² Usp. J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Isto, str. 59. - 62.

⁵³ Usp. N. LEVY, *Moralni relativizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004., str. 11.

⁵⁴ J. RATZINGER, *O relativizmu i vrjednotama*, Isto, str. 68.

⁵⁵ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 19. - 20.

prirodnom, naravnom zakonu. Prirodni zakon je sveopći u svojim zapovijedima, stoji u Katekizmu Katoličke Crkve, jer je prisutan u srcu svakog čovjeka⁵⁶ i, ono što je posebno istaknuto - prirodni zakon je nepromjenjiv i ima svoje ishodište i cilj u Kristu.⁵⁷

Jedne od najvažnijih takvih načela, koje su označene kao "vrednote s kojima se ne trguje"⁵⁸ su život, obitelj i odgoj, odnosno, pravo na:

- zaštitu života u svim njegovim razdobljima, od trenutka začeća do naravne smrti,
- priznanje i promicanje naravnog ustrojstva obitelji, kao sjedinjenja između muškarca i žene koje je utemeljeno na ženidbi, te obrana obitelji pred pokušajima da se zakonski izjednači s radikalno različitim oblicima sjedinjenja koji u stvarnosti nanose štetu obitelji i doprinose njezinu slabljenju,
- zaštita prava roditelja na odgoj vlastite djece.

Upravo su ova prava postala kamenom spoticanja u modernoj Europi, gdje europsko zakonodavstvo, pravdajući se zaštitom ljudskih prava i sprječavanjem diskriminacije, nameće akte zemljama članicama Europske unije kojima se zadire u naravna prava.

2.2.1. Život

Crkva je oduvijek s osobitom brigom naglašavala potrebu zaštite i važnosti života, koji je dragocjen, krhak i privremen te nadasve svet jer svaki život dolazi od Boga⁵⁹ i Bogu pripada.

Katekizam Katoličke Crkve jasno definira: "Samo je Bog Gospodar života od njegova početka do kraja te nitko, ni u kakvim okolnostima, ne može prisvojiti pravo izravnog uništenja ljudskog bića".⁶⁰ Katekizam nadalje nabraja i analizira hotimično ubojstvo čovjeka, pobačaj, eutanaziju i samoubojstvo kao nedopuštene i nemoralne čine protiv života.

⁵⁶ Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, Naputak *Donum vitae*, Uvod 5, str. 70. -102., u: *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 1956. - 1960.

⁵⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*, Isto, br. 10

⁵⁸ Benedikt XVI. je više puta isticao pravo na život, pravo na naravnu obitelj i pravo na odgoj vlastite djece kao jedne od najvažnijih načela. Posebno ih je istaknuo kao "Načela s kojima se ne trguje" u govoru predstavnicima Europske pučke stranke, 30. ožujka 2006. godine. Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 17.

⁵⁹ X. LEON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, Isto, 1561-1563.

⁶⁰ Usp. KKC 2258

Enciklikom *Evangelium vitae* - *Evandjelje života*, o vrijednostima i nepovredivosti ljudskog života 1995. godine čitava je Crkva dala do znanja koliko su ova pitanja važna,⁶¹ a papa Ivan Pavao II. želio je iznova pozvati sve ljude na poštivanje slobode i dostojanstva svakog čovjeka od začeća do smrti.

Između ostalog, u enciklici je puno pažnje posvećeno pobačaju koji je vrlo detaljno i utemeljeno analiziran, a determinirana je i navedena odgovornost i suodgovornost svih koji pridonose smrti.⁶² Pravo na život⁶³ započinje začećem i pobačaj se ne može opravdati pogrešnim tumačenjem o početku života,⁶⁴ a s posebnim oprezom se treba pristupati biomedicinskim istraživanjima, zahvatima i pokusima na ljudskom zametku i to samo ako se podizmaju u svrhu njegova ozdravljenja.⁶⁵

Zahtijeva se i od građanskog društva i zakonodavstva poštivanje neotuđivih ljudskih prava⁶⁶ i upozorava na sveopći relativizam u kojemu se o svemu može pregovarati pa i o pravu na život.⁶⁷ Upravo je ovo pitanje ponovno aktualizirano u hrvatskoj javnosti pa se pitanje pobačaja preselilo u političku sferu koja si daje za pravo, već spomenutim "principom većine", zakonodavno normirati mogućnosti pobačaja. Ono što zabrinjava jeste i činjenica da se i jedan dio ljudi koji se izjašnjavaju vjernicima ne protivi pobačaju, o čemu će više riječi biti u narednom poglavlju.

2.2.2. Obitelj

Obitelj je izvorna stanica društvenog života i naravna zajednica koju čine muž i žena zajedno sa svojom djecom.⁶⁸ Budući da obitelj predstavlja središte cjelovitog razvoja osoba, ona ima najveću odgovornost očuvanja i promicanja zaštite života i moralnih načela općenito. Roditelji su prvi i presudni prenositelji vjere, ali i temeljnih ljudskih vrijednosti koji uključuju međusobno razumijevanje, uvažavanje, poštivanje,

⁶¹ Enciklika je nastala kao plod pismenog savjetovanja s biskupima nakon Međunarodne godine obitelji i konferencije u Kairu o demografskom problemu u svijetu.

⁶² Usp. EV 58 - 59

⁶³ Usp. EV 60

⁶⁴ Unatoč dosezima suvremene genetike i medicine, velik dio ljudi, pa čak i vjernika, ne razumiju ili ne žele prihvatiti činjenicu da život počinje začećem, da se radi o čovjeku u punom smislu riječi od samoga početka te da je besmisleno uopće razmišljati o danima u kojima bi pobačaj bio dopušten. Nikad nije, od prvih stoljeća Crkve.

⁶⁵ Područje biomedicinskih istraživanja na zametcima vrlo je lako zlorabiti i vrlo ga je teško kontrolirati. Više o naptucima vezanim uz zahvate na ljudskom zametku usp. EV 63

⁶⁶ Usp. KKC 2273

⁶⁷ Usp. EV 20

⁶⁸ Usp. KKC 2202; 2207

suosjećanje, empatiju i mnoge druge vrijednosti koje se osobito kvalitetno i istinito ostvaruju i prenose u obitelji.

No, obitelj je danas pred brojnim izazovima koji se ne odnose samo na biološke i egzistencijalne probleme, nego se suočava s puno ozbiljnijim poteškoćama. Nijekanje tradicionalne obitelji i naglašeni individualizam pod izlikom kulturne revolucije, napretka i jačanja novih prava doveli su do svojevrsne krize braka i obitelji, o čemu iscrpno govori papa Franjo u pobudnici *Amoris laetitia*. Papa, između ostaloga, spominje kulturnu dekadenciju, demografski pad, slabljenje vjere i vjerske prakse, ali i naglašenu rodnu ideologiju kao neke od gorućih izazova s kojima se suvremena obitelj susreće.⁶⁹ Na djelu je svojevrsno preustrojavanje društva, o dokidanju tradicionalnih uloga u podjeli društva (što se može promatrati i s pozitivne strane obzriom na klasičnu patrijarhalnu dominaciju), ali radi se i o postupnom dokidanju majčinstva kao takvog, braka i obitelji.

Obitelj je ne samo mjesto gdje se život rađa i prenosi, nego i mjesto u kojemu se odvija cjelokupan i kompleksan razvoj svakog pojedinca unutar cjeline obitelji, obitelj je prva jezgra društva i po svojoj naravi, obitelj prethodi državi.⁷⁰ Obitelj kao zajednica muškarca i žene izvorno je Božje stvarateljsko djelo kojim je čovjek slika Božja: "Na svoju sliku stvori Bog čovjek, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih" (Post 1, 27).

Stoga je nemoralan pritisak državnih i nadnacionalnih institucija u obliku nametanja različitih oblika sjedinjenja osoba, a koji su u suprotnosti s Božjim i naravnim zakonom o istinskoj naravi obitelji kao sjedinjenju muškarca i žene.

Već desetljećima, sekularizirana Europa nastoji izjednačiti različite zajednice osoba s bračnom zajednicom muškarca i žene. No, građani Hrvatske tražili su da se definicija "braka kao životne zajednice žene i muškarca" unese u Ustav Republike Hrvatske, što je i izglasano na referendumu 1. prosinca 2013. godine.⁷¹ Unatoč tomu, 2020. godine u Hrvatskoj se donosi Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola⁷² koji formalno-pravno regulira istospolno partnerstvo. Velike je polemike izazvalo i

⁶⁹ FRANJO, *Amoris laetitia. Radost ljubavi*, Dokumenti 171, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., str.26-48.

⁷⁰ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 19.

⁷¹ Odluka Ustavnog suda u povodu okončanja postupka nadzora nad ustavnosću i zakonitošću provođenja državnog referenduma održanog 1. prosinca 2013. godine, na kojemu je članak 62. Ustava Republike Hrvatske dopunjen novim stavkom 2. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2014_01_5_93.html

⁷² Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, Zakon. hr. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/732/Zakon-o-%C5%BEivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola>

usvajanje Konvencije Vijeća Europe (poznatije kao Istanbulske konvencije) koja pod krinkom sprječavanja nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, zapravo utire put rodnoj ideologiji. Naime, usvajanjem navedne konvencije koja definira rod kao "društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce"⁷³ omogućeno je donošenje budućih zakonodavnih akata koji će imati svoje uporište upravo u ovoj konvenciji. Radi se zapravo o sveopćoj sekularizaciji i relativiziranju braka obitelji u kojemu zakonodavni postupci žele zamijeniti moral i naravni zakon. Jer, ako "temelj čovjekovih prava nije naravni zakon, nego pozitivni zakon koji je stvorio čovjek, tada je omogućeno stvaranje bilo kojih novih prava."⁷⁴

Na opasnosti rodne ideologije i širenja "antropološke revolucije" upozoravali su i hrvatski biskupi, odnosno, Hrvatska biskupska konferencija izdajući dokument "*Muško i žensko stvori ih*" u kojemu, između ostalog, ističu iskrivljeno poimanje spolnog i rodnog identiteta muškarca i žene koji, kao takav, predstavlja posebnu opasnost za djecu i mlade jer se nameće u odgojno-obrazovnom sustavu kao jedini prihvatljiv sustav tolerancije i jednakopravnosti. Stoga biskupi opetovano naglašavaju jednakovrijednost oba spola, muškarca i žene, koji su od Boga stvoreni tako da su međusobno komplementarni, usmjereni jedno na drugo i važnost svjedočenja vjernika koji će svojim bračnim životom u vjeri, ljubavi i vjernosti, najbolje prenositi istinske Božje i ljudske vrijednosti u svijetu.⁷⁵

2.2.3. Odgoj

Nastavno na prethodno navedeno samo po sebi nameće se važnost odgoja djece i prava na odgoj vlastite djece kao vrednote kojom se ne trguje.

Katekizam Katoličke Crkve navodi da su "roditelji prvi odgovorni za odgoj svoje djece. Tu odgovornost svjedoče prije svega stvaranjem obitelji u kojoj su nježnost, opraštanje, poštovanje, vjernost i nesebično služenje pravilo života."⁷⁶

⁷³ Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, *Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske*, Biblioteka Ona, Zagreb, 2014. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>

⁷⁴ Usp. R. DE MATTEI, *Diktatura relativizma*, Isto, str. 22.

⁷⁵ Usp. Dokumenti HBK, *Muško i žensko stvori ih*. Dostupno na: <https://hbk.hr/dokumenti-hbk/musko-i-zensko-stvori-ih/>

⁷⁶ KKC 2223

Odgovornost roditelja i važnost odgoja vlastite djece osobito je naglasio papa Franjo koji ističe da je potreba suvremenog doba pojačati odgoj djece uz iznalaženje uvijek novih metoda i novih izvora odgoja u obitelji koja mora biti mjesto potpore, vođenja i usmjeravanja.⁷⁷ Budući da je obitelj prva škola ljudskih vrednota, papa ističe i potrebu ispravnog etičkog i moralnog odgoja, koje podrazumijeva "oblikovanje volje svoje djece, razvoj dobrih navika i spontanog opredjeljanja za dobro."⁷⁸ Nadalje, djeca u obitelji uče i načine susreta s drugima, stječu vještine socijalizacije te, kako je već ranije navedeno, uče se međusobnom uvažavanju, toleranciji i poštovanju.

Osim toga, roditelji trebaju djecu odgajati za vjeru, a taj se odgoj ostvaruje "svjedočenjem kršćanskog života življenoga u skladu s Evanđeljem."⁷⁹ Svjedočenje vjere danas je osobito otežano. Suvremeni, brzi način života i rada uvelike otežava odgojne zadaće obitelji, no roditelji ne bi smjeli dopustiti da svjedočenje vjere postane samo riječ upute, a da vlastitim primjerom isto ne prakticiraju.

Papa Franjo stoga zaključuje da obiteljski pastoral treba biti u središtu evangelizacije, subjektom pastoralnog djelovanja jer će se tek tako moći postići da "obitelji budu istodobno kućne Crkve i evangelizacijski kvasac u društvu."⁸⁰

⁷⁷ Usp. FRANJO, *Amoris laetitia*. Dokumenti 171, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016., str.198.

⁷⁸ Usp. Isto, str. 201.

⁷⁹ KKC 2226

⁸⁰ Usp. FRANJO, *Amoris laetitia*. Isto, str. 220. - 221.

3. VREDNOTE U HRVATSKOJ PREMA SOCIO-RELIGIJSKIM ISTRAŽIVANJIMA OD 1999. DO 2019.

Vrednote o kojima će u narednom poglavlju biti riječ dio su međunarodnog istraživanja *European Values Study*,⁸¹ koji od 1981. godine, jednom u desetljeću, provodi empirijsko istraživanje sustava vrednota u Europi te njihove refleksije i primjene vrijednosnih orijentacija.⁸² Radi se o istraživanju koje se provodi putem upitnika i koji je univerzalan za sve uključene zemlje te je do sada provedeno 5 valova istraživanja. Hrvatska se u ovaj znanstveno-istraživački projekt uključila 1999. godine (od trećeg vala, odnosno 1999./2000., 2008. i 2017./2018.). Budući da se u svakom valu povećavao broj zemalja sudionika i da se u svakom valu upitnik nadopunjavao i/ili korigirao, nije moguće napraviti potpunu komparaciju svih pitanja. No, temeljna područja istraživanja vrednota ostaju nepromijenjena i odnose se na:

- život (važnost različitih dimenzija životne stvarnosti, sreća, zadovoljstvo...)
- obitelj (brak, djeca, uloga žene, promjena tradicionalnih vrijednosti i uloga...)
- rad (zaposlenje, važna obilježja posla, radna etika...)
- religija (pripadnost crkvi, povjerenje u crkvu, sudjelovanje u vjerskom životu, slika Boga...)
- politika (politički interesi, volja za uključivanjem u političke aktivnosti, demokracija...)
- društvo (pravednost, solidarnost, povjerenje, tolerancija...)⁸³

Obzirom na temu rada i prethodno navedene vrednote, nadalje će se detaljnije obraditi neka od najvažnijih pitanja vezanih uz područja braka i obitelji, Crkve i vjere te neka od pitanja relevantnih društvenih i životnih stvarnosti, a koja su s navedenim područjima povezane.

⁸¹ Detaljnije o povijesti, metodologiji, sudionicima, publikacijama i drugo na internetskim stranicama European Values Study. Dostupno na: <https://europeanvaluesstudy.eu/>

⁸² Usp. Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. *Komparativna analiza*. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 6.; Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, J. JEŽOVITA (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., str. 5.

⁸³ Podjela prema temama kako je navedeno na stranici European Values Study/About EVS/Research Topic. Dostupno na: <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/research-topics/>

3.1. Brak i obitelj

Već je više puta naglašeno da je pitanje obitelji jedno od najvažnijih pitanja za Crkvu i društvo općenito, kako u povijesti tako i danas. Njezina reproduksijska i sociološka uloga je neupitna, no važnu ulogu u razumijevanju suvremene obitelji imaju i njezina struktura, odnosi među članovima obitelji te utjecaj društva na obitelj.⁸⁴

Iako podaci o sve većem broju razvoda, sve kasnijem stupanju u brak, većem broju rođenja djece izvan braka, povećanju broja različitih životnih i istospolnih zajednica nisu novost,⁸⁵ nego je tendencija povećanja navedenih oblika razvidna barem pola stoljeća, često se dovodi u vezu s postindustrijalizmom i postmodernizacijom, odnosno, kao produkt promjene načina života, modernizacije, relativizacije i individualizacije. Stoga je zanimljivo neka od pitanja vezanih uz brak iz europskog istraživanja sagledati i iz komparativne perspektive, imajući pri tome na umu i važnost vremena u kojem je istraživanje provedeno.

Na pitanje: "Je li brak zastarjela institucija?" u Hrvatskoj je 1999. godine 92% ispitanika odgovorilo da se s tom tvrdnjom ne slaže, 2008. godine njih 82%, a 2018. godine 80% ispitanika. Dakle, u razmaku od 20 godina, za 12% povećao se broj ispitanika u Hrvatskoj koji brak smatraju zastarjelim. Ako se ti podaci promatraju prema regijama, onda je vidljivo da se s tvrdnjom da brak nije zastarjela institucija najviše slažu u Slavoniji, a najmanje u Istri i Primorju.⁸⁶

Potonje se može dovesti u vezu sa stupnjem modernizacije društva, geografskog razvoja i naslijeđa ako se uzme u obzir razvijenost Hrvatske. Naime, prema istraživanjima Hrvatske gospodarske komore,⁸⁷ i gospodarske razvijenosti regija u Europi (prema bruto nacionalnom proizvodu po stanovniku) vidljivo je da Istarska i Primorsko-goranska županija, uz grad Zagreb spadaju u najrazvijenije, dok su slavonske županije na začelju gospodarske razvijenosti.

Ista paralela može se povući i ako se pogledaju odgovori na isto pitanje u ostalim europskim državama. Tako najveći postotak onih koji smatraju da je brak

⁸⁴ Usp. P. ARAČIĆ, K. NIKODEM, Obitelj u transformaciji, u: *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, J. BALOBAN (ur.), Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2005., str. 147. - 148.

⁸⁵ Usp. P. ARAČIĆ, J. BALOBAN, J., K. NIKODEM, Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine, u: *Bogoslovska smotra*, 89 (2019) 2, str. 332. - 333.

⁸⁶ Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, Isto, str. 73. - 74.

⁸⁷ Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji, *Hrvatska gospodarska komora*, Zagreb, 2019. Dostupno na: [gospodarska-razvijesnot-nuts-3-regija5c49bd22f8.pdf](#)

zastarjela institucija nalazimo u Francuskoj, Belgiji i Luksemburgu, a najmanji u Turskoj, Malti, Hrvatskoj, Poljskoj i Češkoj.⁸⁸

Još očitije razlike u shvaćanju braka ili duge stabilne veze kao nužne za sreću vidljive su između ispitanika skandinavskih zemalja i zemalja koje su u procesu tranzicije iz komunizma. Tako 1999. godine 67% Nizozemaca, 50% stanovnika sjeverne Irske i Danske smatraju da brak nije nužan za sreću, dok istovremeno 88% Mađara, 83% Grka i 81% Slovenaca smatraju da je brak nužan za sreću. Ovakve razlike mogu se razumjeti uzimajući u obzir vremenski okvir kada je rađeno istraživanje, budući da u postkomunističkim zemljama tada prevladava tradicionalni sustav vrijednosti, dok zapadne zemlje karakterizira posvemašnja individualizacija.⁸⁹

Hrvatska također tada pripada u zemlje tranzicije pa slično, kao primjerice u Sloveniji, 79% ispitanika smatra brak ili dužu vezu nužnim za sreću, a oni koji se s tvrdnjom ne slažu uglavnom su muškarci, uvjereni ateisti, srednješkolskog obrazovanja.

Primarne vrijednosti najvažnije za uspjeh braka ispitanici u Hrvatskoj su u sva tri vala istraživanja ponajprije navodili vjernost (97-99%)⁹⁰ i zajedničku djecu (93-97%). Stabilnost važnosti obitelji u Hrvatskoj konstanta je u kojoj se ogleda evanđeoski ideal i konkretna životna zbilja braka i obitelji.⁹¹

Na pitanje treba li čovjek imati djecu da bi život imao smisla, građani Europe različito se izjašnjavaju. Tako (opet) u razvijenim zemljama (Nizozemska, Velika Britanija, Njemačka) veliki broj ispitanika odgovara negativno, dok je u Hrvatskoj prevladavajuće mišljenje pozitivno (76%). "Ispitanici starije životne dobi, nižeg stupnja obrazovanja, iz naselja do 10.000 stanovnika i iz Slavonije i sjeverozapadne Hrvatske skloniji su smatrati da žena treba imati djecu da bi se osjećala ispunjenom. S druge strane, oni srednje i mlađe životne dobi, sa srednjim i višim stupnjem obrazovanja, iz regionalnih centara i Zagreba i Dalmacije skloniji su smatrati suprotno."⁹²

⁸⁸ Usp. P. ARAČIĆ, K. NIKODEM, *Obitelj u transformaciji*, Isto, str. 150.

⁸⁹ Usp. Isto, str. 151.

⁹⁰ Činjenica da ispitanici ističu vjernost kao najpoželjniju vrednotu za uspješan brak može se tumačiti i kao njihova svjesnost s obzirom na porast razvedenih brakova. Usp. J. ŠIMUNOVIĆ, V. RELJAC, *Bitne vrednote za uspješan brak. Teološki pristup. u: Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza.* J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), *Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 2014., str. 134.

⁹¹ Usp. P. ARAČIĆ, J. BALOBAN, J., K. NIKODEM, *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine*, Isto, str. 336.

⁹² Isto, str. 339.

Razlozi ovakvim nesrazmjerima u poimanju važnosti djece u državama Europe može se ogledati i u promjeni percepcije vrijednosti djeteta - nekada su ulaganja u dijete bila manja od buduće koristi, a danas su ta ulaganja, osobito u školovanje, znatno veća.

Osim toga, smanjeni broj rođene djece može se dovesti u vezu i s obrazovnom strukturom⁹³ jer se sve veći broj žena posvećuje osobnom visokom obrazovanju, što se vrlo teško usklađuje na osobnoj, društvenoj i obiteljskoj razini. Ipak, osim ovih objektivnih razloga, smanjeni fertilitet kod visokoobrazovanih žena u razvijenim zemljama, uzrokovan je i više puta spomenutim individualizmom, kojega sociolozi tumače kao "društveni i povijesni proces u kojemu su vrijednosti, vjerovanja, stavovi i ponašanje temeljeni na osobnom izboru i sve manje ovisni o tradiciji i društvenim institucijama."⁹⁴

Promjene u ulogama žena i muškaraca povezane su promjenama u strukturi i organizaciji obitelji, a karakteriziraju ih opadanje tradicionalnih obiteljskih veza, smanjenje stope fertiliteta, povećanje zaposlenosti žena itd.⁹⁵

Promjene strukture i odnosa u obitelji vidljive su i u Hrvatskoj pa je tako, prema istraživanju vidljiv odmak od tradicionalno podijeljenih poslova koji majku preferiraju kao domaćicu i odgajateljicu, a oca kao hranitelja. Takve tradicionalne uloge žene i muškarca najzastupljenije su u Slavoniji (50%), a isti tradiciionalan stav veći je i kod onih ispitanika koji redovito idu na misu.⁹⁶

Ispitanici koji se slažu sa stavovima da je posao muškarca da zarađuje, a žene da se brine za dom i obitelj, da je zaposlenje u redu, ali da većina žena zapravo želi dom i djecu, da dijete pati ako je majka zaposlene, skloniji su promatrati obitelj i brak kao smisao i sreću u životu. Suprotno tomu, ispitanici koji se s time ne slažu ujedno su i skloniji alternativama braku i obitelji.⁹⁷

Provedeno istraživanje pokazalo je, da se unatoč sklonosti Hrvata tradiciionalnim ulogama u društvu, ipak dolazi do veće statističke težnje prema

⁹³ Usp. P. ARAČIĆ, K. NIKODEM, *Obitelj u transformaciji*, Isto, str. 159.

⁹⁴ Ester, Halman, De Moor (1994), u: P. ARAČIĆ, K. NIKODEM, *Obitelj u transformaciji*, u: *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, J. BALOBAN (ur.), Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb 2005., str. 152.

⁹⁵ Usp. K. NIKODEM, I. ŠTENGL, *Stavovi o djeci i promijenjene uloge žena i muškaraca u srednjoj i istočnoj Europi*, u: *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., str. 176.

⁹⁶ Usp. *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema European Values Study*, Isto, 75. - 76.

⁹⁷ Usp. P. ARAČIĆ, J. BALOBAN, J., K. NIKODEM, *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine*, Isto, 347.

egalitarizmu, odnosno, izjednačavanju uloge žena i muškaraca u društvu, iako žene značajno više pristaju uz ujednačenu ulogu spolova.⁹⁸

3.2. Vjera i Crkva

Religijsko područje istraživanja European Values Study obuhvaća brojna pitanja kojima se prvenstveno propituje religijsko vjerovanje, konfesionalna pripadnost, vjerska praksa, religioznost i uloga Crkve, a budući da se radi o vrlo opširnim i detaljnim analizama, nadalje će se iznijeti samo najvažnije.

Religijsko vjerovanje primarno se odnosi na prihvaćanje temeljnih vjerskih istina⁹⁹ te je na pitanje u što vjeruju, velika većina ispitanika u Hrvatskoj odgovorila da vjeruje u Boga, i to 1999. godine njih 93%, 2008. njih 90%, a 2018. godine 86%.

Sličan pad vjerovanja vidljiv je i u odgovorima vjerovanja u raj (64%, 59% te 56%). Vjera u život poslije smrti i vjera u postojanje pakla ima malo drugačiju varijablu; najviše ih je vjerovalo 1999. godine, u drugom valu osjetio se znatan pad vjerovanja (za više od 10%), da bi u posljednjem valu istraživanja se ono ponešto povećalo, no i dalje pokazuje tendenciju pada vjerovanja u temeljne vjerske istine. Ako se podaci promatraju regionalno indikativno je da je vjera u Boga najmanje izražena u Zagrebu, Istri i Primorju.¹⁰⁰

U odnosu na muškarce, žene pokazuju više vjerovanja (primjerice 93% žena i 77% muškaraca vjeruje u Boga). Pomalo je neočekivan ishod odgovora o vjerovanju ako se pogledaju dobne skupine. Naime, iako je za očekivati da su starije dobne skupine sklonije vjeri u život poslije smrti, raj i pakao, studija je pokazala da mlađe generacije pokazuju višu razinu vjerovanja u sve kategorije, osim vjere u Boga koja je podjednako zastupljena kod svih dobnih skupina. Zanimljiv je i podatak da 46% ispitanika izjavljuju da vjeruju u Boga, ali nikada ne idu na misu te bi bilo korisno istražiti uzroke njihova nesudjelovanja u vjerskom životu zajednice.

⁹⁸ Usp. G. ČRPIĆ, G., I. SEVER, I., D. MRUVUNAC, D., Žene i muškarci: egalitarnost na egzistencijalnoj i kolizija u svjetonazorskoj ravni, u: *Društvena istraživanja* 19 (2010) 1-2, 79. - 84.

⁹⁹ Usp. G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Između identiteta i svakodnevnog života. Religioznost u hrvatskom društvu iz europske kompartivne perspektive, u: *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, J. BALOBAN (ur.), Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 60.

¹⁰⁰ Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, Isto, str. 90. - 91.

Budući da religioznost više govori o osobnom doživljaju sebe i odnosu prema Bogu, udio religioznih u pravilu je manji od udjela onih koji se konfesionalno identificiraju.¹⁰¹ Posebno je zanimljivo da vjeru u Boga potvrđuju i oni koji se ne izjašnjavaju religioznima. Naime, na pitanje o religijskoj identifikaciji nereligioznom osobom izjasnilo se oko 10% ispitanika (prema valovima istraživanja u RH: 12%, 13% te 10%), uvjerenih ateista od 3 do 6%, a više od 80% ispitanika izjasnilo se religioznima. Još je zanimljiviji podatak da desetak posto ispitanika koji sebe smatraju nereligioznima povremeno idu u crkvu, a istovremeno na misu i ostale vjerske obrede ne ide više 30% onih koji se izjašnjavaju religioznima¹⁰² što čini svjevstan paradoks i upućuje na problem samo deklaratorne pripadnosti vjernicima, bez vjerske prakse.¹⁰³

Dublje analiziranje osobnog doživljaja religije i Boga može se vidjeti iz odgovora koja se vezuju uz religioznost, a odnose se na pitanja o vjeri u osobnog Boga ili vjeri u neku životnu silu, o važnosti Boga u životu te pitanja o molitvi i sudjelovanju na misi i vjerskim obredima. Zabrinjavajuć je podatak da gotovo 40% onih koji se izjašnjavaju religioznima zapravo vjeruju u postojanje neke vrste duha ili životne sile. No, još glasnije odzvanjaju odgovori onih koji vjeruju u osobnog Boga, samo njih 43%,¹⁰⁴ što pokazuje temeljno nepoznavanje vjere. Istraživanje koje je 2008. godine provedeno na području tri slavonske županije¹⁰⁵ ukazuje na već tada porast trenda individualne religioznosti. Naime, 47% ispitanika toga istraživanja smatra da je moguće biti religiozan na osobnoj razini, neovisno o Crkvi.

Benedikt XVI. u enciklici *Spe salvi* naglašava važnost upravo osobnog Boga: "Svijetom i čovjekom u konačnici ne upravljaju kozimčka počela, zakoni materije, već zvijezdama, to jest svemirom, vlada osobni Bog; zadnju riječ nemaju zakoni materije i evolucije, već razum, volja, ljubav, riječju - Osoba."¹⁰⁶

Pojam crkvenosti zahvaća čitavog čovjeka i u svim njegovim aspektima te se očituje u više dimenzija: 1. osobnoj i privatnoj, 2. obiteljskoj, 3. eklezijalnoj, odnosno

¹⁰¹ Usp. G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Između identiteta i svakodnevnog života. Religioznost u hrvatskom društvu iz europske kompartivne perspektive, Isto, str. 66.

¹⁰² Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, Isto, str. 88. - 89.

¹⁰³ Usp. G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Između identiteta i svakodnevnog života. Religioznost u hrvatskom društvu iz europske kompartivne perspektive, Isto, str. 61.

¹⁰⁴ Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, Isto, str. 94.

¹⁰⁵ Istraživanje je proveo Željko Pavić, o nekim segmentima istraživanja više u: I. BENDRA, S. ŠOTA, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora - primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Crkva u svijetu* 55 (2020) 4, 678. - 683.

¹⁰⁶ BENEDIKT XVI., *Spe Salvi*. Dokumenti 149, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 5

župnoj te 4. društvenoj dimenziji vjere.¹⁰⁷ Dimenzija crkvenosti, u kontekstu studije o vrednotama, bavi se sudjelovanjem u životu vjerske zajednice kojoj ispitanik pripada, pohađanjem mise i obreda te općenito, sudjelovanjem u životu Crkve.

Vjernici koji redovito, odnosno, svaki tjedan, idu na misu i sudjeluju u drugim vjerskim obredima u Hrvatskoj čini tek 23% ispitanika, što je zabrinjavajuće osobito ako se uzme u obzir prethodno istraživanje iz 1999. godine kada je tak broj bio već za gotovo 10%. U padu je također i broj vjernika koji na misu idu mjesečno. U prvom valu istraživanja takvih je bilo 21%, u drugom 16%, a 2018. godine 12%.

Istovremeno, u porastu je broj onih koji nikada ne idu na misu. Njihov broj se u proteklih 20 godina u Hrvatskoj udvostručio i sada iznosi 20%, a povećao se i broj vjernika koji na misi i obredima sudjeluju povremeno, takvih je čak 45% (za razliku od 37% 1999. godine).¹⁰⁸ Povremeno sudjelovanje u obredima prvenstveno se odnosi na sudjelovanje u obilježavanju izvanrednih životnih događaja poput krštenja, ženidbe i sl. Razvidno je da se ovdje ne radi o ispovjedanju vjere, nego o "kulturološko-simboličkoj dimenziji religije," odnosno, tradicijom.¹⁰⁹

Slično kao i kod prethodno iznesenih rezultata studije u Hrvatskoj, žene su one koje češće idu na misu od muškaraca, osobe starije životne dobi redovitiji su od mladih i zaposlenih ljudi srednje životne dobi, a na mise tjedno najčešće idu stanovnici Slavonije, a najveći broj onih koji nikada ne idu na misu i obrede dolaze iz Zagreba, Istre i Primorja.

3.3. Životne stvarnosti, povjerenje, molitva

Europska studija vrednota kao prvo pitanje postavlja ono što u konačnici određuje svakog čovjeka, a to je da odredi svoje prioritete, da označi što mu je u životu najvažnije. Stoga će najprije biti obrađeno upravo pitanje važnosti različitih dimenzija životne stvarnosti. Budući da je cjelovito istraživanje iznimno opsežno, ovdje će se još analizirati neka pitanja koja su važna za temu rada, a odnosi se na stavove o povjerenju u ljude i institucije te molitvi kao obliku neposrednog susreta s Bogom.

¹⁰⁷ Usp. J. BALOBAN, I. ŠTENGL, D. CRNIĆ, Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj u komparaciji s nekoliko europskih zemalja, u: *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, J. BALOBAN (ur.), Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 45.

¹⁰⁸ Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, Isto, str. 95. - 96.

¹⁰⁹ Usp. G. ČRPIĆ, S. ZRINŠČAK, Između identiteta i svakodnevnog života. Religioznost u hrvatskom društvu iz europske komparativne perspektive, Isto, str. 73.

U istraživačkoj studiji ispitanici su najprije bili pozvani odrediti koliku važnost u njihovu životu imaju posao, obitelj, prijatelji i poznanici, slobodno vrijeme, politika i religija. Kod ispitanika u Hrvatskoj može se zapaziti konstanta u definiranju dvije najvažnije vrijednosti. U sva tri vala istraživanja Hrvati su s 99% definirali obitelj kao najvažniju instancu u životu, a nakon obitelji, veliku važnost predstavljaju im prijatelji i poznanici.¹¹⁰

Ostale vrijednosti, obzirom na prioritete u životu, u proteklih dvadeset godina, ponešto su dobile ili izgubile na važnosti. Tako je 1999. godine nakon obitelji i prijatelja, najvažniji bio posao pa slobodno vrijeme, religija te politika. Drugim valom istraživanja vidljiv je pad važnosti i posla i religije i politike, a slobodno vrijeme postaje sve važnije. Nakon trećeg vala istraživanja, 2018. godine, slobodno vrijeme postaje gotovo jednako važno kao i prijatelji, a posao, religija i politika sve manji bitni.

Zamjetno je da, u trendu pada važnosti, zapravo najviše gubi religija koju 1999. godine 79% ispitanika smatra važnom, a 2018. godine tek njih 65%. Religija je najvažnija starijima od 70 godina, a najmanje važna radno aktivnom stanovništvu. Regionalno gledano, religija je najvažnija u Slavoniji, a najmanje važna u Istri i Primorju.¹¹¹

Promatrajući sve valove istraživanja zamjetan je pad povjerenja kako prema ljudima tako i u sve institucije.

Nepovjerenje spram drugoga čovjeka razlog je za zabrinutost svih instanci društva budući da je studija pokazala da samo 13% ispitanika vjeruje većini ljudi. Ovo nepovjerenje jednako se očituje i među samim vjernicima koji su u gotovo jednakom postotku nepovjerljivi prema drugima, dok najvišu razinu povjerenja pokazuju stanovnici Zagreba, a najmanju stanovnici Slavonije.

Kako je već navedeno, pad povjerenja odnosi se i na gotovo sve institucije. U prvom valu istraživanja, vojska je uživala najveće povjerenje građana (66%), a nakon vojske Crkva i odgojno-obrazovni sustav (64%). Drugi val donosi promjene i vojska pada na samo 47%, a primat preuzimaju odgojno-obrazovni sustav (57%) i Crkva (53%). Treći val istraživanja ponovno pokazuje najveće povjerenje vojsci (61%), odgojno-obrazovnom sustavu (51%) te policiji (46%).¹¹²

¹¹⁰ Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, Isto, str. 10. - 12.

¹¹¹ Usp. Isto

¹¹² Usp. Isto, str. 30. - 37.

Crkva značajnije gubi povjerenje građana te 2018. godine samo 38% ispitanika vjeruje Crkvi, što predstavlja pad od gotovo 30% u posljednjih dvadeset godina. Znakovito je i to što čak i vjernici koji redovito pohađaju mise i ostale vjerske obrede u ovom istraživanju iskazuju više povjerenja prema vojsci nego prema Crkvi.

Razlozi nepovjerenja u institucije, posebice Crkvu zasigurno nisu jednostrani i valja vidjeti radi li se samo o modernom čovjeku koji ne želi nametnute autoritete i ograničenja koja mu Crkva postavlja ili se radi i o nespremnosti crkvenih i pastoralnih djelatnika za odgovor na izazove koje postavlja suvremeno doba.

Dio istraživanja odnosi se i na molitvu kao dio prakticiranja vjere izvan vjerske zajednice. Molitva je "izričita i pozitivna realizacija povezanosti čovjeka s osobnim Bogom spasenja."¹¹³ Molitva dovodi do unutarnjeg pročišćenja čime se postiže otvorenost za Boga i za ljude,¹¹⁴ ona mora biti vrlo osobna i oživotvoruje susret s Bogom.¹¹⁵

Indikativnim treba prihvatiti rezultate studije prema kojoj redovno moli 57% ispitanika dok gotovo 20% ne moli nikada. Raduje, pak, činjenica da oni koji su redoviti u sudjelovanju na misi su redoviti i u molitvi izvan Crkve. Žene češće mole od muškaraca, a najviše u moli u Slavoniji. Podatak da 18% onih koji nikada ne idu na misu, ipak mole,¹¹⁶ možda upućuje na onaj dio ljudi koji svoju vjere žele ostvarivati samo individualno, ali ne i u punini, odnosno ne u zajednici.

Stoga je evidentna potreba iznalaženja novih načina pastoralnog djelovanja koji će iznaći nove načine povratka vjere u crkvu, vjere u zajedništvo i povratka vjernika u crkveno zajedništvo, što podrazumijeva pastoralno obraćenje župne zajednice.

¹¹³ Usp. *Teološki rječnik*, I. ZIRDUM (ur.), Forum bogoslova, Đakovo, 1992., str. 322.

¹¹⁴ Usp. BENEDIKT XVI., *Spe Salvi. U nadi spašeni*, (30. studenoga 2007.; Rim), Dokumenti 149, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 33

¹¹⁵ Usp. Isto, br. 34

¹¹⁶ Usp. Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, J. JEŽOVITA (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., str. 99. - 100.

4. SUVREMENI IZAZOVI I PASTORALNO OBRAĆENJE U OKOLNOSTIMA DIKTATURE RELATIVIZMA

Crkva je u svom povijesnom hodu oduvijek bila izložena brojnim i različitim bremenitim nedaćama i izazovima, no uvijek je iznalazila nove načine skrbi za Božje stado ostajući dosljedna Kristovu poslanju naviještanja Evanđelja. Moderno doba karakterizira snažan napredak u pogledu tehnološkog razvoja, standarda, zdravstvene skrbi, obrazovanja, a istovremeno čovječanstvo zapada u sve dublji relativizam, osobito moralni, u kojemu nema prostora za Boga jer je sve podređeno individualnom hedonizmu. U ovom poglavlju najprije će se definirati i analizirati neki od aktualnih izazova današnjeg pastoralala, a u drugom dijelu naglasak će biti stavljen na područja pastoralnog djelovanja koja zahtijevaju nužno pastoralno obraćenje u cilju oživljavanja aktivne uloge vjere u životu pojedinca i u župnoj zajednici u suvremenim okolnostima diktature relativizma.

4.1. Suvremeni izazovi u pastoralnom djelovanju

Rastući trend udaljavanja vjernika od Crkve kao zajednice i pribjegavanja prakticiranju vjere u vlastitoj privatnosti, realnost je s kojom se Crkva danas suočava, a posljedica je brojnih suvremenih procesa, sustava, shvaćanja i djelovanja. Naime, kako navode različiti crkveni oci i brojni autori, pod utjecajima procesa opće sekularizacije i globalizacije te intenzivnog tehnološkog napretka, suvremenim svijetom dominira materijalizam, kapitalizam, individualizam, subjektivizam, egoizam, indiferentizam, ateizam i brojni drugi oblici modernih antropocentričnih sustava.¹¹⁷

"Koliko smo samo vjetrove nauka upoznali u ovim posljednjim desetljećima, kolika ideološka strujanja, kolike pomodnosti razmišljanja... Ti su se valovi nerijetko poigravali malom barkom misli mnogih kršćana, bacajući je s jednog kraja na drugi: od marksizma do liberalizma, sve do libertinizma; od kolektivismu do radikalnog individualizma, od ateizma do nejasnoga religijskog misticizma; od agnosticizma do sinkretizma i tako redom. Svakoga se dana rađaju nove sljedbe te se ostvaruje ono što kaže sveti Pavao o prijevarnosti ljudi, o lukavosti koja nastoji odvući u zabludu (usp. Ef

¹¹⁷ Usp. S. ŠOTA, Pastoralno-katehetska dimenzija biskupske službe u dokumentima pape Franje, u: *Diacovensia* 26 (2018), br. 1, str. 147.

4,14)"¹¹⁸ ističe Papa Benedikt XVI. i dalje navodi kako je "u tijeku ostvarivanje diktature relativizma"¹¹⁹ koja pod svaku cijenu nastoji "isključiti Boga iz javne rasprave,"¹²⁰ i kao jedino mjerilo postaviti ostvarivanje osobnih želja i prohtjeva bez ikakvih etičkih i moranih ograničenja.

O izazovima današnjice, u perspektivi iznalaženja novih načina pastoralnog rada u naviještanju evanđelja i nužne misijske preobrazbe Crkve, govori i papa Franjo koji, između ostaloga, ukazuje na snažan porast straha i očaja, isključivanja i izoliranja osoba iz društva, nejednakosti i djelovanja bez humanosti.¹²¹ Stoga se od nositelja pastoralnog rada, ali i od svih kršćana, zahtijeva da obnovljenim žarom pristupe "novoj evangelizaciji" koja se, kako se navodi u *Evangelii Gaudium*, tradicionalno prvenstveno "sastoji u naviještanju evanđelja onima koji Krista nisu upoznali ili koji su ga uvijek odbacivali," ali je iznimno važno posvetiti se i području "redovnog pastora", odnosno, vjernicima koji žive i izražavaju vjeru, ali ne sudjeluju često u bogoslužju. Posebno je područje rada s onima koji "svojim životom ne odražavaju zahtjeve krštenja" iako su kršteni.¹²² Riječ je o osobama koje su primile sakramente, ali gotovo da ne prakticiraju vjerski život u punini, nego u Crkvi najčešće sudjeluju samo prigodno (za krštenja, pričesti, ukop, blagoslov i sl.). Može se reći da se radi "sakramentaliziranim ateistima,"¹²³ kod kojih ne postoji istinski osjećaj pripadnosti Crkvi, nego je crkvenost svedena na ritualnost.

S druge strane, u porastu je i religijski individualizam kao način religioznosti postmoderne koji se sve više širi osobito među mladima. Njegova privlačnost je u tome što, slično klasičnom potrošačkom mentalitetu, fragmentarno uzima samo one dijelove vjerovanja koje pojedincu odgovaraju, koji ga ushićuju ovisno o trenutačnom raspoloženju. Pri tomu je važno samo subjektivno, individualno religiozno iskustvo bez

¹¹⁸ BENEDIKT XVI. (kardinal Joseph Ratzinger), Homilija na misi za izbor rimskoga prvosvećenika, 18. travnja 2005. Dostupno na: IKA/Dokumenti/Trenutak velike odgovornosti): <https://ika.hkm.hr/novosti/trenutak-velike-odgovornosti/>

¹¹⁹ Isto

¹²⁰ Usp. J. RATZINGER, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2008., str. 10.

¹²¹ Usp. FRANJO, *Evangelii gaudium*. Dokumenti 163, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., br. 52. - 61. (dalje u tekstu: EG)

¹²² Usp. EG 14

¹²³ Vjernike koji su primili sve sakramente, ali nisu istinski prionuli uz Krista i Crkvu, nego u Crkvi sudjeluju povremeno i samo ritualno, Stanislav Šota naziva "sakramentaliziranim ateistima." Usp. S. ŠOTA, Poimanje kerigmatske i mistagoške kateheze: osobine i pedagoške značajke te tipologija evangelizatora u *Evangelii gaudium*, u: *Crkva u svijetu*, 51 (2016) br. 1, str. 122.

potrebe za njezinim ostvarivanjem u zajednici, bez okvira crkvene institucionaliziranosti pa se od crkvene i župne zajednice udaljava.¹²⁴

Unatoč svim navedenim problemima, Crkva treba uzeti na sebe dio odgovornosti i priznati da "kod dijela naših krštenika ne postoji osjećaj pripadnosti Crkvi što se duguje također nekim stukturama i katkad negostoljubivom ozračju u nekim našim župama i zajednicama, ili jednom previše birokratskom načinu rješavanja problema... U mnogim dijelovima prevladava administrativni aspekt nad pastoralnim, kao i usredotočenost na podjeljivanje sakramenata bez drugih oblika evangelizacije."¹²⁵

Zboga svega prethodno navedenoga, Crkva mora novim žarom pristupiti evangelizaciji, preuzeti inicijativu i u susretu (ili obnovljenom susretu) s Božjim ljubavi, pokrenuti nužnu pastoralnu preobrazbu.¹²⁶

Crkva je pozvana promicati "nove etape evangelizacije", tražiti nove načine naviještanja evanđelja, nove putove, "prilagođavajući vlastite službe potrebama vjernika i povijesnim promjenama."¹²⁷ Jedna od središnjih tema nove evangelizacije i njezina nužnost je pastoralno obraćenje na svim razinama Crkve, a ponajprije u župnim zajednicama. Kongregacija za kler 2020. godine izdala je Naputak *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve* u kojemu analizira župu u suvremenim okolnostima te predlaže neke instrumente, načine i sredstva za nužnu pastoralnu reformu i obnovu župne zajednice.¹²⁸

Nedugo nakon objave Naputka čitav svijet, pa tako i Crkvu, zahvatila je nova pošast, koja je dodatno otežala, a kasnije i posve onemogućila euharistijska slavlja, obrede, sakramente, kao i redoviti pastoral i katehezu. Pandemija uzrokovana koronavirusom COVID-19 promijenila je društvene odnose na način da je dosadašnji društveni život, prožet bliskim kontaktima, postao nepoželjan, čak i zabranjen, a fizička i socijalna distanca poželjna i preporučena. Jednako tako, i u crkvama i župama propisana su ograničenja i mjere koje su znatno otežavale sudjelovanje i kvalitetno komuniciranje i slavljenje. Najveći udarac prakticiranju vjere dogodio se uvođenjem

¹²⁴ Usp. A. MATELJAN, Postmoderna i teologija. Postmoderna svijest pred teološkim pitanjima i odgovor teologije na postmodernu religioznost, u: *Crkva u svijetu* 37 (2002) 4, 387. - 396.; I. BENDRA, S. ŠOTA, Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora - primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Crkva u svijetu* 55 (2020) 4, 678. - 683.

¹²⁵ Usp. EG 62. - 64.

¹²⁶ Usp. Isto, 24. - 27.

¹²⁷ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Pastoralno obraćenje župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve*, Dokumenti 188, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021., br. 1. - 11. (dalje u tekstu: KONGREGACIJA ZA KLER)

¹²⁸ Usp. Isto, br. 122. - 124.

potpunog "zatvaranja" i zabrane svih okupljanja, pa tako i slavljenja mise, sakramenata i uobičajene kateheze u župama.¹²⁹ Iako su s vremenom mjere ograničavanja i zabrana okupljanja ukinute, pandemija je neupitno utjecala i na porast broja vjernika koji ne sudjeluju redovito u liturgiji, nego se povremeno pridružuju u slavljenju nekih obreda, kao i onih kojima je ta kriza poslužila kao dobar izgovor ili ih čak posve udaljila od Crkve.

Pandemija i postpandemijske posljedice još su više naglasili nužnost pastoralnog obraćenja koje podrazumijeva različite dimenzije obraćenja, a zahtijeva uključivanje ne samo svećenstva i voditelja pastoralna, nego i svih krštenika.

4.2. Dimenzije pastoralnog obraćenja

Iako je župa "od samih svojih početaka predstavljala odgovor na jasnu potrebu, a to je donositi evanđelje narodu naviještanjem vjere i slavljenjem sakramenata,"¹³⁰ moderno doba stavilo je Crkvu u takva iskušenja da je cjelovita pastoralna obnova prijeko potrebna kako bi "župa mogla ponovno samu sebe otkriti kao temeljno mjesto evanđeoskog navještaja, slavljenja euharistije, prostora bratstva i ljubavi s kojega svjetlo kršćanskoga svjedočenja obasjava svijet."¹³¹

Kako bi isto bilo ostvarivo, u *Naputku Kongregacije za kler o pastoranom obraćenju župne zajednice*, mogu se iščitati dimenzije pastoralnog obraćenja, odnosno, sadržaji i neizostavna područja kojima župa i cijela Crkva treba stremiti, a koje se uključuju:

- razvoj župe kao središta i svetišta zajedništva,
- izgradnju župe kao zajednice zajednica,
- obraćenje struktura unutar biskupije i župa,
- pastoralno obraćenje današnjih evangelizatora,
- obnova misionarskog duha unutar župnih zajednica
- susret evanđelja i današnje kulture.¹³²

¹²⁹ Zbog zabrane okupljanja izostala su brojne potrebne katehetske i liturgijske pripravave za sakramente, redovita župna kateheza je gotovo nestala, a osobito teško su bili pogođeni bolesni i umirući koji su trebali bolesničko pomazanje. Više u: S. ŠOTA, Pastoralno djelovanje u okolnostima "novoga normalnoga", u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije* 150 (2022) 2, str. 24. - 25.

¹³⁰ KONGREGACIJA ZA KLER, Isto, br. 7.

¹³¹ Isto, br. 123.

¹³² Dimenzije pastoralnog obraćenja prema: Osnovne postavke pastoralnog obraćenja župne zajednice u službi evangelizacijskog poslanja Crkve, S. ŠOTA, Pastoralno djelovanje u okolnostima "novoga normalnoga", u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije* 150 (2022) 2, str. 26. - 28.

Župa je oduvijek predstavljala središte naviještanja Božje riječi unatoč tomu što je tijekom svoje duge povijesti (počev od "kućne crkve")¹³³ mijenjala svoj oblik, formu, granice... Danas se župa suočava ne samo s drugačijom poimanjem teritorijalne pripadnosti, nego i s drugačijim poimanjem sadržaja, prostora i vremena. Naime, u *Naputku* se ističe da se današnji život župne zajednice ne odigrava na teritoriju kao "ograničenom zemljopisnom prostoru," nego na "egzistencijalnom teritoriju",¹³⁴ koji označava okruženje u kojemu svaka osoba izražava čitav svoj život unoseći vlastito naslijeđe, stavove i uvjerenja u nove susrete i odnose.

Potrebno je promijeniti, prilagoditi pastoralno djelovanje kako bi ono bilo učinkovito, kako bi evanđelje moglo doprijeti do svakog pojedinca. Isto tako, župa je i mjesto susreta različitih zajednica, a Crkva je pozvana iznaći nove načine stvaranja uvjeta za te susrete pokazujući veću fleksibilnost u poimanju pripadnosti župnoj zajednici no što je to danas prema geografsko-teritorijalnom ključu.¹³⁵

Cilj suvremene župe nije konzervativna, zatvorena autoreferencijalnost, okrenuta sebi i tek malim skupinama, nego župa koja je otvorena za sve, "zajednica zajednica, svetišta gdje žedni dolaze piti i središte iz kojega se stalno šalju misionari."¹³⁶ U tom duhu, a u kontekstu poimanja egzistencijalne župne zajednice i mogućeg kreiranja drugačijih pastoralnih jedinica, pastoralno obraćenje podrazumijeva i reformu struktura. Pri tomu je važno da se ne "upadne u pretjeranu i birokratsku organizaciju događaja i pružanja usluga," ali isto tako podrazumijeva nadilaženje "klerikalizacije pastorala" te uključivanje svih članova zajednice u pastoralne procese.

Uspješnost reformi struktura uvelike je uvjetovana promjenom mentaliteta i unutarnje obnove pastoralnog vodstva,¹³⁷ a što se, prema *Naputku*, primarno odnosi na župnike te u širem kontekstu i na biskupe kao nositelje pastoralnog i katehetskog djelovanja.¹³⁸ Njihova je zadaća stvoriti uvjete u kojima će biti omogućeno djelovanje različitih zajednica u zajedničkom djelovanju, koordinacija pastoralnih aktivnosti i

¹³³ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, Isto, br. 6.

¹³⁴ Usp. Isto, br. 16.

¹³⁵ D. VUKOVIĆ, *Obraćenje, zajedništvo i poslanje. Putovi prema preobrazbi župne zajednice*, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije* 150 (2022) 2, str. 32.

¹³⁶ EG 28.

¹³⁷ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, 29. - 38.

¹³⁸ S. Šota razrađuje tipologiju evangelizatora prema *Evangelii Gaudium*, te razlikuje tradicionalističko-konzervativni tip, progresivno-puko-aktiviziranog evangelizatora, rezignirano-dezerterskog i evangelizator kojemu treba težiti – Duhom Dobrog Pastira poosobljeni evangelizator. Više u: *Poimanje kerigmatske i mistagoške kateheze: osobine i pedagoške značajke te tipologija evangelizatora u Evangelii gaudium*, Isto, 134. – 140.

struktura¹³⁹ u misijskoj reformi pastorala. "Župna zajednica pozvana je biti živi znak Kristove blizine kroz mrežu bratskih odnosa," kako bi omogućila obnovu tradicionalnih župnih struktura u misijskom duhu.

Pastoralna promjena mora obuhvatiti bitna područja župnog pastorala, a to su: navještaj Božje riječi, sakramentalni život i svjedočenje ljubavi, na način da potakne "želju za Bogom, promiče dostojanstvo svakog ljudskog života, jednakost među ljudima i poštivanje različitosti," uključivost, solidarnost, otvorenost i dijalog. Crkva je stoljećima evangelizirala i bila evangelizirana u susretima s različitim kulturama kojima je prenosila radost evanđelja. Taj "plodni i kreativni susret između evanđelja i kulture dovodi do istinskog napretka" jer se u takvom susretu događa obogaćenje i Crkve i naroda.

Zato je potrebno posebno njegovati kulturu susreta koju *Naputak* opisuje kao "ozračje koje pospješuje dijalog, solidarnost i otvorenost prema svima."¹⁴⁰ Kultura susreta i nova pastoralna rješenja podrazumijevaju široku kreativnost, koja uključuje i suvremene načine komunikacije (poput društvenih mreža) u cilju ostvarivanja evangelizacije.¹⁴¹

No, to ujedno ne znači da u susretu s drugim kulturama i inkulturaciji pod svaku cijenu treba odstupiti od temeljnih kršćanih vrijednosti i moralnih normi unatoč filozofiji moralnih relativista da se moralno dobro i moralno zlo razlikuju od kulture uvjetovano kulturološkim naslijeđem.¹⁴² U tim zemljama treba poticati nove procese vangelizacijske kulture. Evangelizirati kulture radi inkulturacije evanđelja predstavlja imperativ, zaključuje papa Franjo.¹⁴³

¹³⁹ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, 123.

¹⁴⁰ Usp. Isto, 19, 20, 5, 4, 25.

¹⁴¹ Papa Franjo posebnu pozornost poklanja pastoralu mladih o čemu više u: FRANJO, *Christus vivit. Krist živi*, Dokumenti 184, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

¹⁴² Usp. N. LEVY, *Moralni relativizam*, Isto, str. 11.

¹⁴³ EG 69.

ZAKLJUČAK

Crkva u suvremenom svijetu nalazi se, više no ikada, pred brojnim izazovima koji pred voditelje pastorala, ali i sve vjernike postavlja zahtjeve za iznalaženjem novih načina naviještanja evanđelja, novih putova katehizacije i novih modela pastoralnog rada. Pod utjecajima opće sekularizacije i globalizacije te intenzivnog tehnološkog napretka, moderno doba karakterizira naglašeni individualizam, subjektivizam, indiferentizam, materijalizam, kapitalizam, liberalizam i brojni drugi sustavi i ideologije koji su potaknuli i nametnuli prijanjanje uz dominantni i opće prihvaćeni relativizam. Relativizam označava način života u kojemu ne postoje apsolutne vrijednosti, načela niti apsolutna istina, nego je sve relativno s obzirom na stajalište subjekta, mjesto, vrijeme i okolnosti. Budući da se relativizam nameće kao jedini stav prihvatljiv suvremenom liberalnom i demokratskom svijetu, radi se o novom totalitarizmu, odnosno diktaturi relativizma.

Relativizam nastoji dokinuti kršćanska moralna načela i vrednote prikazujući ih fundamentalističkima, a javno ispovijedanje vjere biva izvrgnuto poruzi i nepoželjno. Odgovornost je na kršćanima da vlastitim životom svjedoče slobodu, pravo i dobro kao moralna načela kojima se vode, a da vječno teže istini, žive u istini evanđelja i u Kristu. Isto tako, kršćani moraju biti spremni i stati u obranu temeljnih ljudskih i kršćanskih vrednota i zaštititi život od začeca do naravne smrti, promicati naravno ustrojstvo obitelji utemeljeno na ženidbi te ustrajati na pravu na odgoj vlastite djece bez obzira na zahtjeve za njihovom promjenom i liberalizacijom, odnosno, relativizacijom.

Iako prisutniji u razvijenijim zapadnim civilizacijama, relativizam sve više utječe i na život u zemljama koje se smatraju tradicionalnima i kršćanskim. Pokazuju to i rezultati socio-religijskih istraživanja u kojima sudjeluje i Hrvatska. Istraživanja su pokazala da je u Hrvatskoj u životu najvažnija obitelj, a vjernost i djeca najvažnije vrijednosti za uspjeh braka. No, povećao broj se onih koji smatraju da je brak zastarjela institucija. Ipak, najveće promjene u stavovima ispitanika dogodile su se na području religioznosti i crkvenosti pa je tako u padu broj ljudi koji vjeruje u Boga, a znatno se povećao broj onih koji vjeru smatraju dijelom individualne religioznosti, neovisne o Crkvi. Najveće promjene odnose na sudjelovanje u crkvenom životu, odnosno, u dvadeset godina broj vjernika koji nikada ne ide na misu se udvostručio, samo 23% ispitanika redovito sudjeluje u euharistijskim slavljinama i crkvenim obredima, a 45% je onih koji u crkvu idu povremeno.

Rastući trend udaljavanja vjernika od Crkve kao zajednice i porast religijskog individualizma pod okriljem relativizma, uvjetuje promjene koje moraju zahvatiti cijelu Crkvu u svim njezinom područjima i dionicima. Nužnost je pristupiti novoj evangelizaciji i pastoralnom obraćenju prvenstveno župne zajednice koje uključuje: razvoj župe kao središta i svetišta zajedništva, izgradnju župe kao zajednice zajednica, obraćenje struktura unutar biskupije i župa, pastoralno obraćenje današnjih evangelizatora, kreativan susret evanđelja i današnje kulture te obnovu misionarskog duha unutar župnih zajednica.

Esencija Crkve je zajedništvo vjernika u liturgiji. Stoga, pastoralna reforma župne zajednice mora uzeti u obzir promjene koje donosi suvremeno društvo i promijeniti i prilagoditi pastoralno djelovanje kako bi župa ostala središte naviještanja Božje riječi, odraz uprisutjenog Krista, živa crkva sastavljena od angažiranih vjernika i poosobljenih evangelizatora okupljena oko euharistijskog stola.

LITERATURA

Izvori i crkveni dokumenti:

Jeruzalemska Biblija, Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz “La Bible de Jérusalem”, A. REBIĆ, J. FUČAK, B. DUDA (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2011.

Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila, Zagreb, 1994.

Novi zavjet, s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije, J. FUČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1992.

Teološki rječnik, I. ZIRDUM (ur.), Forum bogoslova, Đakovo, 1992.

ANIĆ, V., *Rječnik hrvatskog jezika*, Novi liber, Zagreb, 1994.

ANIĆ, V., GOLDSTEIN. I., *Rječnik stranih riječi*, Novi liber, Zagreb, 2000.

FILOZOFIJSKI RJEČNIK, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1989.

LEON-DUFOUR, X., *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993.

BENEDIKT XVI., *Spe Salvi*, Dokumenti 149, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

BENEDIKT XVI., *Svjetlo svijeta. Papa, Crkva i znakovi vremena*, Verbum, Split, 2010.

FRANJO, *Evangelii gaudium*, Dokumenti 163, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.

FRANJO, *Laudato si*, Dokumenti 169, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

FRANJO, *Amoris laetitia*, Dokumenti 171, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2016.

FRANJO, *Christus vivit*, Dokumenti 184, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

IVAN PAVAO II., *Centesimus anus*, Dokumenti 46, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991.

IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae*, Dokumenti 70, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.

Knjige i članci:

ARAČIĆ, P., BALOBAN, J., NIKODEM, K., Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. godine, u: *Bogoslovska smotra* 89 (2019) 2, 331. -353.

ARAČIĆ, P., NIKODEM, K., Obitelj u transformaciji, u: *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, J. BALOBAN (ur.), Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 145. - 178.

BALOBAN, J., ŠTENGL, I., CRNIĆ, D., Određeni aspekti crkvenosti u Hrvatskoj u komparaciji s nekoliko europskih zemalja, u: *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., 43. - 92.

BENDRA, I., ŠOTA, S., Ostvarenje nove evangelizacije u odnosu na tipologiju svećenika evangelizatora - primjer Đakovačko-osječke nadbiskupije, u: *Crkva u svijetu* 55 (2020) 4, 679. - 702.

ČRPIĆ, G., SEVER, I., MRAVUNAC, D., Žene i muškarci: egalitarnost na egzistencijalnoj i kolizija u svjetonazorskoj ravni, u: *Društvena istraživanja* 19 (2010) 1-2, 69. - 86.

ČRPIĆ, G., ZRINŠČAK, S., Između identiteta i svakodnevnog života. Religioznost u hrvatskom društvu iz europske komparativne perspektive, u: *U potrazi za identitetom: Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*, J. BALOBAN (ur.), Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., 45. - 83.

DE MATEII, R., *Diktatura relativizma*, Verbum, Split, 2010.

KUBY, G., *Nova ideologija seksualnosti*, Verbum, Split, 2010.

LEVY, N., *Moralni relativizam*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2004.

MATELJAN, A., Postmoderna i teologija. Postmoderna svijest pred teološkim pitanjima i odgovor teologije na postmodernu religioznost, u: *Crkva u svijetu* 37 (2002) 4, 387. - 409.

NIKODEM, K., ŠTENGL, I., Stavovi o djeci i promijenjene uloge žena i muškaraca u srednjoj i istočnoj Europi, u: *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., 157. - 187.

RATZINGER, J., *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2008.

RATZINGER, J., *O relativizmu i vrednotama*, Verbum, Split, 2009.

ŠIMUNOVIĆ, J., RELJAC, v., Bitne vrednote za uspješan brak. Teološki pristup, u: Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. *Komparativna analiza*. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014., 127. - 156.

ŠOTA, S., Poimanje kerigmatske i mistagoške kateheze: osobine i pedagoške značajke te tipologija evangelizatora u Evangelii gaudium, u: *Crkva u svijetu* 51 (2016) br. 1, str. 120. - 142.

ŠOTA, S., Pastoralno-katehetska dimenzija biskupske službe u dokumentima pape Franje, u: *Diacovensia*, 26 (2018), br. 1, 133. - 154.

ŠOTA, S., Pastoralno djelovanje u okolnostima "novoga normalnoga", u: *Vjesnik Đakovačko-osječek nadbiskupije* 150 (2022) 2, str. 23. - 34.

TOMAŠEVIĆ, L., Demokracija i etički relativizam, u: *Filozofska istraživanja* 24, (2004) 1, 71 .- 77.

VALKOVIĆ, M., Europa, kršćanstvo i Crkva, u: *Bogoslovska smotra* 65 (1995) 3-4, 323. - 346.

Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. *Komparativna analiza*. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK (ur.), Kršćanska sadašnjost, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.

Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.: prema *European Values Study*, J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, J. JEŽOVITA (ur.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

VUKOVIĆ, D., Obraćanje, zajedništvo i poslanje. Putovi prema preobrazbi župne zajednice, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije* 150 (2022) 2, str. 29. - 34.

Internetski izvori:

Dokumenti HBK, Muško i žensko stvori ih. Dostupno na: <https://hbk.hr/dokumenti-hbk/musko-i-zensko-stvori-ih/>(stranica konzultirana 15. srpnja 2022.)

Diktatura relativizma - Propovijed dekana Kardinalskog zbora kardinala Josepha Ratzingera na misi za izbor rimskog prvosvećenika 18. travnja 2005.

IKA/Dokumenti/Trenutak velike odgovornosti. Dostupno na:

<https://ika.hkm.hr/novosti/trenutak-velike-odgovornosti/> (stranica konzultirana 15. studenoga 2021.)

European Values Study. Dostupno na: <https://europeanvaluesstudy.eu/> (stranica konzultirana 25. kolovoza 2022.)

Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, *Ured za ravnopravnost spolova Republike Hrvatske*, Biblioteka Ona, Zagreb, 2014. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf> (stranica konzultirana 15. srpnja 2022.)

Razvijenost statističkih regija NUTS 3 razine u Europskoj uniji, *Hrvatska gospodarska komora*, Zagreb, 2019. Dostupno na: [gospodarska-razvijenos-nuts-3-regija5c49bd22f8.pdf](https://www.gk.hr/medijacentar/razvijenos-nuts-3-regija-5c49bd22f8.pdf) (stranica konzultirana 26. kolovoza 2022.)

RJEČNIK FILOZOFSKIH POJMOVA, *Filozofija.org*. Dostupno na: <https://www.filozofija.org/rjecnik-filozofskih-pojmova/#R> (stranica konzultirana 20. studenoga 2021.)

Odluka Ustavnog suda u povodu okončanja postupka nadzora nad ustavnosću i zakonitošću provođenja državnog referenduma održanog 1. prosinca 2013. godine, na kojemu je članak 62. Ustava Republike Hrvatske dopunjen novim stavkom 2.

Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2014_01_5_93.html (stranica konzultirana 15. srpnja 2022.)

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, *Zakon. hr*. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/732/Zakon-o-%C5%BEivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola> (stranica konzultirana 15. srpnja 2022.)

<https://vizkultura.hr/vizualno-predstavljanje-tolerancije/> (stranica konzultirana 11. rujna 2022.)

<https://www.culturenet.hr/hr/students-for-tolerance/184708> (stranica konzultirana 11. rujna 2022.)

https://www.lk2.org/lk2-msu-cancelled?fbclid=IwAR2CbhBSLLTYpbMLqUIcNNjgpCqtLgMNLhoLZ_LQX9D0M56h30zI-nbsWLS (stranica konzultirana 11. rujna 2022.)